

กำเนิดอาวจรธานนาไทย

นายช่วงศักดิ์ ทำบุญ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
ภาควิชาประวัติศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๒๔

ISBN 974 - 564 - 566 - 4

009653

I 15831199

A Study of the Formation of the Lanna State

Mr. Thamrongsak Tambunya

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Art

Department of History

Graduate School

Chulalongkorn University

1985

หัวข้อวิทยานิพนธ์

กำเนิดอาณาจักรลานนาไทย

โดย

นายช่างศักดิ์ ทำบุญ

แผนกวิชา

ประวัติศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษา

ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร

รองศาสตราจารย์ ดร.ชิตา สาระยา

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคำหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

[Signature] ..... คณะบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุประทีฐ ภูนาถ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

[Signature] ..... ประธานกรรมการ
(อาจารย์ สายชล วรวัฒน์)

[Signature] ..... กรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร)

[Signature] ..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ชิตา สาระยา)

[Signature] ..... กรรมการ
(อาจารย์ พิเศษ เจียจันทร์พงษ์)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หัวข้อวิทยานิพนธ์   กำเนิดอาณาจักรล้านนาไทย
ชื่อนิสิต   นายช่างรังศักดิ์ ท่าบุญ
อาจารย์ที่ปรึกษา   ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร
รองศาสตราจารย์ ดร.ธิดา สาระยา
แผนกวิชา   ประวัติศาสตร์
ปีการศึกษา   ๒๕๒๗

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดประสงค์ที่จะศึกษา เหตุการณ์และการเปลี่ยนแปลงที่จะนำไปสู่การเกิดของรัฐที่เรียกว่า "ล้านนา" หรือ ตามคำที่ใช้กันทั่วไปว่า "อาณาจักรล้านนาไทย" ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๕ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ โดยใช้หลักฐานประเภทเอกสารพื้นเมืองเป็นข้อมูลสำคัญ

เนื้อหาของวิทยานิพนธ์มีทั้งสิ้น ๕ บท โดยไม่มีบทนำและบทสรุป บทที่ ๑ กล่าวถึงขอบเขตความหมายและความเป็นมาเชิงประวัติศาสตร์ ของคำ "ล้านนา" หรือ "ล้านนา" และอาณาจักรล้านนา รวมทั้งการพิจารณาเชิงประวัติเกี่ยวกับขอบเขตอำนาจรัฐของอาณาจักรล้านนาในระยะต่าง ๆ

บทที่ ๒ กล่าวถึงภูมิหลังของสังคมล้านนา รวมทั้งเครือข่ายทางสังคมและการเมืองของรัฐในระหว่างก่อนถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๔ ซึ่งจะ เป็นพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองที่จะเกิดขึ้นในต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๕ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐

บทที่ ๓ กล่าวถึงเงื่อนไขทางการเมืองและการรวบรวมอำนาจรัฐของ "มังราย" ผู้นำแห่งเมืองเงินยาง - เชียงราย ในลุ่มแม่น้ำกกในช่วงต้นของพุทธศตวรรษที่ ๑๕ ซึ่งถือว่าเป็นการก่อรัฐใหม่ก่อนที่จะขยายอำนาจเข้าสู่ลุ่มแม่น้ำอิง - วัง

บทที่ ๔ กล่าวถึงการยึดครองทริภุชชัยและเขตแดน (ละคร) ในลุ่มแม่น้ำอิง - วัง ของ "มังราย" ในราวปี ๑๔๒๘ - ๑๔๓๕ ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นขั้นต้นของการก่อตั้งอาณาจักรใหม่ของ "มังราย" และราชวงศ์ ทั้งนี้เป็นการรวบรวมพื้นที่ลุ่มน้ำกก เข้าสู่แม่น้ำอิง - วัง สร้างรัฐใหม่ซึ่งในปี พ.ศ. ๑๔๓๕ นั้น จีนเรียกว่า "อาณาจักรปาไปสี่หู"

บทที่ ๕ กล่าวถึงการสถาปนาอาณาจักรล้านนาของราชวงศ์มังรายในระยะ พ.ศ. ๑๘๗๕ ถึง พ.ศ. ๒๐๒๐ ทั้งนี้โดยเน้นที่การศึกษาถึงบทบาทและอำนาจทางการเมือง ความพยายามที่จะสร้างอำนาจและสร้างศูนย์กลางแห่งรัฐที่เกิดขึ้นในระหว่างศตวรรษที่ ๒๐ - ศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งนับเป็นช่วงที่อาณาจักรล้านนากว้างไกลสุดขีดออกทั้งทางการเมืองและวัฒนธรรม

ศูนย์วิทยพัชร์พยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Thesis Title   A Study of the Formation of the Lanna State.
Name   Mr. Thamrongsak Tumbunya
Thesis Advisor   Professor Prasert na Nagara, Ph.D.
                              Assistant Professor Dhida Saraya, Ph.D.
Department   History
Academic Year   1984

ABSTRACT

The purpose of this thesis is to study events and changes leading to the origination of the state called "Lanna" or generally known as "Lanna Thai Kingdom", in the 14th - 15th centuries. The Study is mainly based on the local documents.

This thesis is composed of 5 chapters, excluding Introduction and Conclusion. The 1st chapter describes the extent of the meaning and historical development of the word, "ลานนา" or "ลันนา" and "the kingdom of Lanna as well as the historical commentation of the extent of state's power of the Kingdom in various periods.

The 2nd chapter describes the "Lanna" social background including social and political circles of the states before the end of the 13th centuries which were the foundation of social and political changes in the 14th - 15th centuries.

The 3rd chapter describes the political condition and the consolidation of states of "Mangrai", the leader of Ngoen Yang-Chiangrai located in Mae Kok basin in the 13th centuries. This was considered to be the establishment of a new state which later expanded its power to Mae Ping - Wang basin.

The 4th chapter describes the conquest of Haripunchai and Khelang (Nakon) in Ping - Wang basin by "Mangrai" in 1281 - 1292. This event was considered to be the preliminary step in the establishment of the new state of Mangrai and his descendants. The rising of the new state over the area of Mae Kok and Ping - Wang basin in 1292 was called "Pa - pai - hsi - fu" by the Chinese.

The last chapter describes the establishment of the Mangrai's dynasty in 1296 to 1477 and discusses the political role and power and the attainment in building up the state power and the center of state during the middle of 14th to the middle of 15th centuries. This was considered to be the peak period of the Lanna Kingdom politically and culturally.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลืออย่างยิ่งของ ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ๓ นคร อาจารย์ที่ปรึกษา และรองศาสตราจารย์ ดร.ธิดา สาระยา หัวหน้าภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในฐานะอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ความกรุณาของทั้งสองท่านมีผลอย่างมากต่อความสำเร็จของวิทยานิพนธ์นี้ จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณอาจารย์ ดร.นิตติ เอียวศรีวงศ์ แห่งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่เคยให้ความกรุณาไว้เป็นอาจารย์ที่ปรึกษามาก่อนครั้งหนึ่งในระยะก่อนปี พ.ศ.๒๕๒๖ ซึ่งอิทธิพลทางความคิดของท่านในประเด็นที่เกี่ยวกับ "รัฐ" ในค่านานพื้นเมืองไท่ปรากฏอยู่ในบางส่วนของบทที่ ๒ ของวิทยานิพนธ์นี้ ขอขอบพระคุณอาจารย์ ดร.อานันท์ กาญจนพันธ์ แห่งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และอาจารย์ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว แห่งวิทยาลัยครูเชียงใหม่ ที่เคยให้ข้อเสนอแนะและความกรุณาเขียนในระแวกเริ่มต้นการศึกษาค้นคว้า โดยเฉพาะอาจารย์ ดร.อานันท์ กาญจนพันธ์ ที่กรุณาให้พิมพ์เอกสารบางฉบับซึ่งมีคุณค่า ขอขอบพระคุณ Dr. Benjamin A. Batson ที่กรุณาอนุญาตให้ยืมเขียนในหนังสือและเอกสารในห้องหนังสือส่วนตัวเพื่อการศึกษาค้นคว้าในระยะ พ.ศ.๒๕๒๔ - ๒๕๒๕ พร้อมนี้ขอขอบพระคุณศาสตราจารย์วิลาสวงศ์ พงศ์บุคร อาจารย์ฉลอง สุนทราวินิชย์ และอาจารย์สายชล วรรณรัตน์ แห่งภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ให้การสนับสนุนการศึกษาหัวข้อวิทยานิพนธ์นี้นับแต่เริ่มจน

ขอขอบคุณกัลยาณมิตรหลายท่าน รวมทั้งอาจารย์ เพื่อนร่วมและคางสำนักที่มีส่วนให้ข้อคิดความเห็น ความรู้และกำลังใจในการศึกษาค้นคว้าตลอดมา และในช่วงสุดท้ายก็ได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากแทบทุกคนในห้องทำงาน อาทิ จิม ปลั่ง ฉาวรและธรากร ทำให้การพิมพ์ฉบับสำเร็จทันการณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "พี่ชู" ผู้ยอมเสียสละเวลาและทุ่มเทความออกหนักพิมพ์ฉบับจนสำเร็จลุล่วงภายในเวลาอันเร่งรัด ซึ่งทั้งหมดนี้ขอได้รับการขอบคุณด้วยใจจริง

ท้ายสุด ขอขอบคุณเป็นพิเศษสำหรับทัศนีย์ นันทนฤมิตร ที่ช่วยจัดทำบรรณานุกรมให้ รวมทั้งอุทิศเงินทุนส่วนหนึ่งสำหรับการพิมพ์ นอกเหนือไปจากกำลังใจที่เธอให้อย่างมาก และสำหรับ "ป้า" ผู้เป็นเสมือนเบื้องหลังทั้งหมดของการศึกษา ขอขอบแทนความดีของเธอทั้งสองด้วยความสำนึกนี้.

ธีรศักดิ์ ท่าบุญ
พฤษภาคม ๒๕๒๔

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ฉ
ถกพิจารณาประกาศ	ฉ
รายการแผนที่ประกอบ	ญ
บทที่	
บทนำ	๑
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
วัตถุประสงค์ของการศึกษา	๔
ขอบเขตของการศึกษา	๔
วิธีการศึกษาและหลักฐานที่ใช้	๔
คำชี้แจง เฉพาะ	๕
อักษรย่อที่ใช้	๕
๑ ขอบเขตความหมายและความเป็นมาเชิงประวัติศาสตร์ของคำ "ล้านนา" และอาณาจักรล้านนา	๗
ความหมายและความเป็นมาของคำ "ล้านนา"	๑๐
ยุคสมัยที่เรียกว่าล้านนา	๑๑
ขอบเขตที่เรียกว่าล้านนา และความเป็นมาเชิงประวัติศาสตร์	๑๔
๒ ภูมิหลังของสังคมล้านนา : ความเป็นมาเกี่ยวกับรัฐและเครือข่ายทางสังคม และการเมืองในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๔ - ต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๘	๒๐
ตำนานและการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับรัฐ	๒๑
หลักฐานเกี่ยวกับรัฐในระยะพุทธศตวรรษที่ ๑๗ - ๑๘ กับเครือข่าย ทางการเมืองและวัฒนธรรม	๒๒

๓	การรวบรวมอำนาจรัฐของพระเจ้ามิ่งรายในกลุ่มแม่น้ำกก : การก่อตั้ง ของรัฐใหม่ในต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๕	๓๓
	เงินยาง พะเยา และเชียงรุ่งกับภูมิหลังของพระยามิ่งราย	๓๔
	การรวบรวมอำนาจรัฐของพระยามิ่งรายในกลุ่มแม่น้ำกก (พ.ศ. ๑๔๐๒ - ๑๔๑๓)	๓๔
	- การรวบรวมอำนาจที่ ๑๔๐๒-๑๔๐๔	๔๐
	- การตั้งเมืองหลวง เชียงรายและเมือง เชียงตุง พ.ศ. ๑๔๐๕	๔๒
	- การขยายอำนาจของมิ่งรายในปี พ.ศ. ๑๔๐๕ - ๑๔๑๓	๔๕
๔	กำเนิดอาณาจักรล้านนา (๑) : การยึดครองหริภุชชัย และเซลางค์ กับการสถาปนาอำนาจรัฐและอาณาจักรใหม่ของพระเจ้ามิ่งราย (พ.ศ. ๑๔๒๔ - ๑๔๓๕)	๕๐
	การขยายอำนาจเข้ายึดครองหริภุชชัยและเซลางค์ของมิ่งราย	๕๐
	- หริภุชชัยกับเงื่อนไขในการยึดครองของพระเจ้ามิ่งราย	๕๔
	- การบุกมณฑล ๓ ทิศก่อนการยึดครองหริภุชชัย	๖๐
	- การสถาปนาอำนาจรัฐและอาณาจักรใหม่ของพระเจ้ามิ่งราย (พ.ศ. ๑๔๒๔ - ๑๔๓๕)	๖๓
๕	กำเนิดอาณาจักรล้านนา (๒) : การเมืองและอำนาจรัฐของ ราชวงศ์มิ่งราย พ.ศ. ๑๔๓๕ - ๒๐๒๐	๗๐
	การสถาปนาอำนาจรัฐของราชวงศ์มิ่งราย พ.ศ. ๑๔๓๕ - ๑๔๔๔	๗๒
	ราชวงศ์มิ่งรายกับเมืองหลวงเชียงใหม่ พ.ศ. ๑๔๔๔ - ๒๐๒๐	๘๐
	พุทธศาสนากับการรวมอาณาจักรล้านนาไทย พ.ศ. ๑๕๑๓ - ๒๐๒๐	๘๗
	บทสรุป	๘๓
	บรรณานุกรม	๘๖

	หน้า
ภาคผนวก ก. อ้ายฟ้ากับการยึดเมืองทริภุชชัย	๑๑๘
ภาคผนวก ข. ภูมิหลังและความเป็้มาเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่เข้ามาใน ล้านนาไทย: ข้อสังเกตจากเอกสารพื้นเมือง	๑๒๑
ภาคผนวก ค. ความเป็้มาและการเปลี่ยนแปลงสถานะของกษัตริย์ล้านนา ในหลักฐานตำนานพื้นเมือง	๑๒๖
ภาคผนวก ง. หลักฐานและความเป็้มาเกี่ยวกับล้านนาไทยในศิลาจารึก	๑๓๒
ภาคผนวก จ. ลำดับพระนามและศักราชเกี่ยวกับกษัตริย์ล้านนา	๑๓๘
ประวัติผู้เขียน	๑๔๑

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการแผนที่ประกอบ

แผนที่ ล้านนา (LÁN NĀ) กับดินแดนใกล้เคียงในพุทธศตวรรษที่ ๒๐ - ๒๑
" เครื่องถ้วยสังคัมลุ่มแม่น้ำในระยะก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๘

หน้า

๖

๑๘

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แด่

ย่าสม กับพ่อกับแม่

ผู้ให้ความรัก เกื้อหนุนและให้กำลังใจเสมอ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย